

De har fått sina liv ödelagda av Fogsikum!

Byggnadsarbetaren nr 9 1997

många byggnadsarbetare förgiftas långsamt på jobbet. Ofta omärkligt smyger sig gifterna på tills kroppen en dag säger ifrån. De skadliga kemikalierna har redan slagit ut åtskilliga byggnadsarbetare och försämrat deras liv. Samtidigt som de finns i allt fler produkter på bygget.

Isocyanaterna, kväveföreningar i vätskeform, är klassade som gift. De ingår i olika produkter och kan tas upp av

kroppen både via andning och genom hudkontakt. Nya studier visar att de är farligare och mer använda än vad som tidigare varit känt. 1,7 miljoner ton används i Europa per år och det har skett en stor ökning under den senaste tioårsperioden. Dessutom vet man att de gränsvärden som tillämpas på arbetsplatserna, bygger på gamla mätmetoder som inte är tillförlitliga. I dag vet ingen i hur liten koncentration giftet är skadligt. Det mest oroande är den helt okontrollerade användningen av produkter med isocyanater. De smygs ut på marknaden. och på byggföretagen, ingen kemisk kompetens för finns oftast att ifrågasätta vad som finns i materialen, säger Jan-Olof Norén, kemist på arbetarskyddsstyrelsen.

Det har föras en 'viss debatt Om isocyanaterna. I byggbranschen har de diskuterats när det gäller bilglaslim och fogsikum, som använts sedan 1960-talet. Men såväl experter som fackliga företrädare har nu förskräckta börjat inse att problemet är större än de tidigare trott. Inte minst tack vare de nya mätmetoderna. Tidigare kunde resultatet av mätningar i arbetsmiljön visa på 0, fastän människor blev sjuka.

Men många byggnadsarbetare jobbar med isocyanater utan att känna till farorna och utan att använda skydd. Åtskilliga känner inte ens till att giftet finns i den produkt de hanterar.

Isocyanater är våra vanligaste industrikemikalier. Användningen ökar eftersom de är effektiva för sitt ändamål. De används vid tillverkning av polyuretanplast. Polyuretan används i sin-tur som förstärkare i andra byggnadsmaterial.

De stora volymerna isocyanater i byggbranschen finns i dagi golvbeläggning och golvlimmer, i fogsikum till att täta runt fönster och dörrar, de finns i injekteringsmedel för tätning av berg vid underjordsarbeten och för att ingesera betong vid grundläggning av hus.

Ett annat stort område är isoleringen av fjärrvärmerör. I glasmästeribranschen används de i bilglaslim. Men de finns också i andra limmer. färger, lacker, tätnings- och fogningsmaterial. En och samma Yrkesgrupp kan utsättas för isocyanater på flera slätt, som exempelvis vvs-montörerna.

De isolerar med fogsikum och löder och svetsar i rör som är belagda med polyuretan. Det är särskilt farligt att hetta upp materialet eftersom isocyanatångor frigörs. Samma sak gäller vissa nya vattenbaserade material. I Polyuretanbaserade vattenburna limmer, lacker och färger kan isocyanater frigöras och blir farliga när materialet hettas upp.

Gifterna dyker hela tiden upp i nya produkter och tillsammans med nya kemiska föreningar. Eftersom koncentrationerna varierar i olika produkter blir riskerna olika stora. Det är också en fråga i om hur man arbetar med produkten, hur bra ventilationen är, till exempel. Men en människa som redan är överkänslig reagerar även om det finns den minsta andel isocyanater.

För den som får besvär brukar det börja med problem att andas, man blir irriterad i halsen, hostar och nyser. Inandning av små mängder kan ge huvudvärk, illamående, kräkningar, hosta, tryckkänslor över bröstet, muskelsvärk. Man kan få astmaliknande anfall och lungskador. Symtomen kan komma flera timmar efter att man slutat arbeta.

Har man en gång blivit allergisk mot isocyanater tål man dem aldrig mer. Att gå tillbaka till jobbet är farligt. En skadad kan också få stora sociala problem eftersom isocyanater finns överallt, bland annat i bilklädsel, kläder, glasögon och i olika sorters plast.

Yrkesmedicinska kliniken, YNW, i Lund är världsledande inom forskningen på isocyanater i arbetsmiljön. Där har tre nya mätmetoder tagits fram för att mäta förekomsten. Den biologiska metoden går ut på att man mäter blod och urin från dem som exponerats och resultaten har varit uppseendeväckande.

Även de som utsatts för isocyanater någon enstaka gång kan ha spår i blodet i månader efteråt. Forskarna använder också ett nytt, direktvisande instrument för bättre luftmätningar. Den som arbetar bär instrumentet med sig hela arbetsdagen och till det finns en kamera kopplad som mäter förhållandet arbete/lufthalter. En förbättrad vätskekemisk metod för att mäta luften har också utvecklats.

Docent Gunnar Skarping vid YMK, ser hur många uppslag som helst till vidare forskning. Detta är ett till stor del outforskat område. - Isocyanaterna är redan ett mycket stort problem, frågan är bara hur stort, säger han.

Det behövs mer kunskap om hur isocyanaterna skadar och om vilka skador isocyanaterna åstadkommer tillsammans med andra kemiska ämnen i arbetsmiljön.

Olika människor är olika känsliga för kemikalier. Det gör att vissa skadas lätt och andra inte alls. Däremellan finns ett antal steg. Man räknar med att mellan 10 procent av dem som arbetar med isocyanater blir allvarligt sjuka i allergiska reaktioner, astma. Men det finns ett stort mörkertal. Den här typen av sjukdomar är svåra att få klassade som arbetsskada. Därför förblir de antagligen oanmälda.

Vi kan få en stor grupp människor som slås ut av kemikalierna men aldrig får en chans att bli klassade som arbetsskadade. De tvingas försörja sig på a-kassa och socialbidrag, säger Kjell Johansson, arbetsmiljöombudsman på Byggnads. Hans kollega, Rolf Åhlberg på Metall, drog i gång en stor varningskampanj mot isocyanater i höstas.

- Det är oerhört viktigt att alla anmäla sina arbetsskador för att vi ska få veta hur många som drabbats.

Isocyanaterna kommer att finnas i arbetslivet under lång tid framöver.

Den enskilde byggnadsarbetaren kan själv undvika att bli skadad genom att använda skydd. Reglerna för hantering av isocyanater finns i arbetarskyddsstyrelsens, ASS, föreskrifter om hårdplaster. De är mycket stränga. Den som arbetar med fogskum måste ha skyddsmask och skyddskläder. Man måste ha utbildning och läkarundersökas. Öppna arbetsplatser måste spärras av.

Varje produkt ska ha en användarinstruktion och ett faktablad med sig ut från leverantören. Där ska klart framgå innehållet i produkten och hur man ska skydda sig. I praktiken ser de flesta byggjobbare aldrig rök av den här informationen. Men man har rätt till den och behöver inte befatta sig med material innan man vet om de är farliga. Problemet är att varudeklarationerna ofta är svårtillgängliga. Isocyanater kan finnas bakom förkortningar och andra namn.

YMK i Lund och ASS ska nu tillsammans med sex yrkesinspektioner dra i gång ett projekt där man tillämpar de nya mätmetoderna som tagits fram. Dessutom trycks en ny informationsbroschyr om isocyanater.

Hade jag vetat vad det skulle göra med min hälsa hade jag aldrig ens gått i närheten av skräpet, säger Göran Karlsson i Finspång. Han är förtidspensionär och klarar inte av att gå in på en byggarbetsplats. Då börjar han hosta och fortsätter tills han nästan kräks. Dels tål han inte luften och dels är hans lungfunktion nedsatt.

Allt som ska göras tar så mycket längre tid för honom och han som förr var så stark är nu svag i kroppen.

- Det är nästan omöjligt att gå och handla på stormarknader. Jag tål inte luften i offentliga lokaler och det är alltid min fru som måste bära hem de tunga kassarna. Mina lungor är helt slut.

Göran var betongarbetare och den förste i Östergötland som började arbeta med fogsikum. Ett isoleringsmaterial som innehåller de giftiga isocyanaterna.

- Det var ett fantastiskt isoleringsmaterial som kom från USA. Jag körde fogsikum i utfackningsväggarna, det blev tätt och gick snabbt. Jag gjorde några hundra meter om dagen, minns han, men får nu betala priset för sin okunskap. Under två år arbetade han helt oskyddad med fogsikumet, arbetsdag efter arbetsdag. Göran har en godkänd arbetsskada. Han har fått astma, emfysem och kronisk bronkit och det finns ett klart samband.

- Jag hostar jämt, jämt. Varje morgon är som ett 100-meterslopp på världsrekordtid. Så jobbigt är det.

Göran misstänkte aldrig att fogsikumet innehöll något farligt. Då, i slutet av 1960-talet, var det inte uppmärksammat. Han levde okunnig om eventuella föreskrifter och behovet av ventilation.

Det var väl efter ett och ett halvt år först, som det blev tal om att använda mask.

Görans tidigare arbetskamrat, vvs-montören Pelle Ericsson, har också skadats av sitt jobb. Han är helt övertygad om att skadan kommer av fogsikumet. Han tror också att han påverkats av lösningsmedel, efter svetsande i primade och tectylade rör. Han kämpar fortfarande med försäkringskassan för att få sina besvär klassade som arbetsskada. Han har varit sjukskriven i flera år och har måst ändra sitt liv helt och hållet. - När jag får ett av mina anfall tror folk att jag är full, säger han.

Då mår han illa, blir yr och tappar begrepp om tid och rum. En gång måste han hjälpas ut bakvägen från affären när anfallet kom. Han var helt borta.

Göran och Pelle känner sig aldrig riktigt säkra. Hamnar de bredvid någon som bär parfym kan den dagen vara förstörd. Då mår de så illa och blir så yra att de inte vet vart de ska ta vägen. De tål inte heller andra starka lukter, de tål inte matos. Från att ha varit mycket utåtriktade har de i dag tvingats begränsa sitt liv och sitt umgänge. På grund av risken för att komma i kontakt med något som de inte tål men också på grund av rädslan för att bli utsatt för en sådan situation. Bara att gå till Posten blir ett vågspel liksom besöket på vårdcentralen eller apoteket.

Dessutom har de blivit glömska, tappar lätt humöret och lever med en otäck känsla av att inte riktigt känna igen sig själva.

Pelle Ericsson arbetade med fogsikum under 15-16 år i olika kulvertar. Inte heller han hade den minsta aning om gifterna i fogsikumet, om behovet av skyddsutrustning och ventilation.

- På vintrarna skummade vi inne i boden där vi satt och åt. Vi rörde om med en pinne och så lät vi det vara inomhus för att det skulle hålla sig varmt, berättar han.

Pelle har kristallklart minne. När han blev sjuk. - Jag hade lött en massa rör när jag vaknade natten till lördagen med yrsel och kräkningar.

- Jag var fortfarande inte riktigt bra men gick ändå till jobbet på måndagen. Då kom yrseln över mig fyra gånger bara under den dagen. fru måste komma och hämta mig.

Pelle blev sjukskriven och läkaren började utreda honom. Sjukskrivningen fortsatte under ett och ett halvt år och Pelle blev mycket bättre bara han kom ifrån sin arbetsplats. Däremot blev han under den här tiden helt säker på vad han lider av.

Han var ute i friska luften i sin båt. Medan han jobbade i båten blev han jättedålig, precis som på jobbet. Det visade sig att ett isoleringsmaterial i båten innehåller isocyanater. Och Pelle reagerade blixtnabbt. Det är en typisk reaktion för någon som blivit allergisk mot isocyanater. Man kan ha jobbat med det

jag skulle aldrig gatt i närheten av skrapel. jag Kanner mig bitterndridg tanker p,& vad detgjort med mitt liv, sägerbetongarbetaren Göran Karlsson.

i flera år men får så en allergisk reaktion och kan aldrig mer vara i närheten av giftet. Att fortsätta utsätta sig för det kan vara livsfarligt.

Efter ett och ett halvt år tyckte försäkringskassan att han åter skulle börja jobba. Det gick bra tills de började lägga in plastgolv, ett tvåkomponentsgolv med plast. Då började mina anfall igen och läkaren förbjöd mig att gå tillbaka till jobbet.

Trots läkarens klara besked känner Pelle att försäkringskassan inte litar på honom. jag är 55 år och har jobbat sedan jag var 14. jag har bara varit sjukskriven i 30 dagar-på 40 år men blir behandlad som om jag vore arbetsskygg.

Nu har försäkringskassan bestämt att han ska börja arbeta igen. Han ska arbetspröva som rörmontör och han är livrädd. Att jag utsätter mig för byggmiljön kan göra mig mycket sämre. Det kan förstöra mig helt. jag känner mig helt knäckt av att mötas av den här oförståelsen och okunskapen.

Pelle Ericsson arbetade på BPA VVS. På företaget och byggena träffade han ständigt arbetskamrater som arbetade med fogskum precis på samma oskyddade sätt som han själv. Bland dem kan man se hur olika gifter slår mot människor. Thomas Ahle, är rörmontör och fullt verksam i sitt jobb i Norrköping. Han fick eksem under armarna och i ljumskärna men när han slutade använda fogskummet gick det bort. Precis samma sak hände för deras andre gemensamme arbetskamrat, betongarbetaren Gunnar Persson.

Pelle insåg hur farligt fogskummet är först efter att han varit sjuk i flera år. Då var han på facket och fick syn på föreskrifter om isocyanater. Då fattade han. Ingen av oss som jobbade med det hade en aning om hur farligt det var och det var dåligt av företaget att inte informera men jag blev också besviken för att facket inte berättat om det här.

När Pelle arbetade med fogskummet gällde föreskrifter som sa att man måste ha utbildning för att arbeta med det. Vidare att man måste läkarundersökas både före och efter att man börjat arbeta med materialet. Vid minsta problem får man inte fortsätta jobba. Man ska dessutom ha skyddsutrustning. Pelle blev läkarundersökt innan han började arbeta med fogskummet. Det var det enda i reglerna som uppfylldes.

Pelle är drabbad också av andra arbetsskador. Förutom det dåliga minnet, yrseln och iffamåendet, förutom muskeloch ledvärken är han döv på höger öra. Dessutom är diskskivoma '1 hans nacke nerslitna, han har asbestlunga och nedsatt lungkapacitet.

De senaste tre åren har varit helt förstörda.

Fler som skadats?

Pelle Ericsson vill komma i kontakt med människor som, precis som han själv, har skadats av isocyanater. Han är intresserad av att överhuvudtaget se hur många de är, men också av att själv komma i kontakt med andra som är i samma situation. Hans adress är: Vesslevägen 7, 612 46 Finspång.

Margite Fransson